Erving Goffman'ın Damga Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme

M. Sinan Karabıyık

Kanadalı Sosyolog Erving GOFFMAN'ın 1963 yılında kaleme aldığı Stigma-Damga (Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar) kitabı 2014 yılında Heretik yayınları tarafından Türkçeye kazandırıldı. Goffman, Damga kitabında damga ve damgalanma kavramından damgalanma-etiketlenme süreçlerinin tarihsel izlenimlerinden ve damgalanma türlerinden söz etmektedir. Damgalanmanın kişide yarattığı psiko-sosyal sorunlara sıkça değinen yazar bizlere en genel anlamda farklılıkları nasıl kavramamız gerektiğini ve farklılıklarla -damgalı bireylerle- birlikte yaşamanın mümkün ve tabii olduğuna dair bazı hayati fikirler vermektedir.

"Kişinin ahlaki olarak sıra dışı olan ve kötü olan şeyleri ifşa etmek için bedensel işaretleri üzerinden damga terimini ilk olarak yunanlar kullanmıştır. Bu işaretler bedene kazılır ya da yakılır ve taşıyıcının bir köle, suçlu veya hain olduğunun kanıtı olurdu. Böyle işaretlenen kişiler kamusal-sosyal alandan dışlanarak ve insanların kendisinden uzak durmaya dikkat ettikleri kişiler olmuşlardır" (Goffman, s.29). Goffman bu eserinde toplumda damgalı bireylerin ötekileştirilmesini ilk nedenleriyle birlikte ortaya koymaya çalışmaktadır.

Genel olarak kitapta birbirinden oldukça farklı üç damga tipinden bahsedilmektedir. İlk olarak, bedenin korkunçlukları bazı fiziki deformasyonlar. İkinci olarak, zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları; örneğin hapis yatmak, bağımlılık, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar vb gibi. Son olarak ise ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgaların var olduğunu ve bunların soy bağıyla aktarılabilir olduğu ifade edilmektedir.

"Bazı kentsel muhitler vardır; bunlar hayat kadınları, uyuşturucu bağımlılarına, eşcinsellere, alkoliklere ve ayıplanan başka gruplara mekânsal birliktelik sağlayarak onları kendi içlerine kapalı hale getirir ve hatta onları dışarıya karşı gizler. Farklı türden dışlanmış insanlar buralarda bazen aynı mekânı paylaşırlar. Şehrin içinde, etnik, ırksal veya dinî temelli tam anlamlıyla belli seçilmiş mahaller vardır, etnik temelli bir damgaya sahip kişiler buralarda yoğun bir biçimde yaşamlarını sürdürürler" (Goffman, s.55). Goffman aslında "damgalı" bireylerin aidiyet duygusunu kazanmaları için kendileri gibi damgalı olan bireylerle birlikte yaşadıkları örneğin işitme engellileri okulu gibi ortak mekânlarda birlikte yaşamaları onların kendi gerçekliklerini benimsemelerini kolaylaştırdığını açıklamaktadır.

Goffman'ın "toplumsal bilgi" olarak ifade ettiği toplumun damgalı birey hakkında kurgulamış olduğu sembolleri ifade etmektedir. Bununla birlikte bir sembolün ilettiği toplumsal bilgi; itibar, onur veya rağbet edilesi bir sınıfsal konuma dönük özel bir bilgide içerebilir. Örneğin evli bir erkeğin yüzük sembolü ya da parti üyesinin takmış olduğu parti rozeti gibi sembolleri Goffman statü sembolleri olarak açıklar. Ve statü sembollerinin damganın zıttı bir anlamı içerdiğini söyler. Damga sembolleri daha çok olumsuz olarak damgalı bireyleri ayıt etmek için kullanılır. Goffman semboller konusunda karıştırıcı

kimlikler olarak nitelendirdiği kimlik karışıklığına neden olan yani normallerin normal beklentileri dışında mesela zenci birinin iyi bir aksanla İngilizce konuşması gibi karıştırıcı kimlikler olarak ifade eder.

Damgalı bireylerin taşımış oldukları semboller (gözaltı torbası ya da kollardaki mor iğne yaraları) toplumsal sembolleri yani toplumsal kimlik belirlenimini sağlarlar. Bazı sembolleri ise toplumsal bilgiyi aktarmak üzere kullanılır örneğin askeri rütbe rozetleri gibi. Toplumsal bilgi sağlayan damgalar doğuştan ya da sonradan kazanılabilir damgalar olabilirler. İnsanın teninin rengi doğuştan yüzündeki yaralar ise sonradan kazanılabilir bilgileri oluşturmaktadır.

Goffman, eğer bir kişinin sahip olduğu damgalayıcı bir bela, teşhis edilmemiş cüzzam ya da farkına varılmamış epilepsi hastası örneğinde olduğu gibi, kişinin kendisi de dâhil olmak üzere kimse tarafından bilinmiyorsa sosyologun bununla ilgilenmek için hiçbir sebebi yoktur demekte ve bu bağlamda sosyologun bu konuyla ilgili çalışma sınırlarını da belirlemektedir.

Yazar kitabın ilk sayfalarından itibaren bireysel kimlik ile toplumsal kimlik ayrımını yapmaya çalışmaktadır. Bireysel kimlik ile birey damgasını örtebilir gizleyebilirdi. Goffman'ın ego kimliği kavramı ise bireyin, damgası ve bu damganın idaresi noktasında ne hissediyor olabileceğini analiz etmemize imkân sağlar. Bu birey damgalı olan diğer bireylere karşı, normallerin kendisine takındığı tavrın aynısını gösterebilir. Goffman, damgalı bireyin, kendini herhangi bir insandan farklı olarak tanımlamadığını ancak aynı zamanda, gerek kendi kendini ayrı bir yere koyduğunu gerekse etrafındakiler tarafından ayrı bir yere koyduğunu ifade eder. İyi bir uyumla damgalı kişiler toplumla uyum gösterebilir ve toplumunda onlara "damgalı" olmadıklarını ve hatta "normal" olduklarını söylemeleri, hissettirmeleri damgalı bireyleri toplumla bütünleştirir. Goffman, hem iç grup hem de dış grupların, damgalı kişi için bir ego kimliği sunduğunu ve ilk olarak siyasi anlamında, İkincisi ise psikiyatrik anlamda bir ego kimliği olduğunu ifade eder.

Goffman, normallerin en normali bile yarı gizli bir noksanlığa sahip olabilir ve bu noksanlığın, varsayılan ve fiili toplumsal kimlikleri arasında utanılası bir mesafeye yol açacak şekilde su yüzüne çıkmasının her zaman ihtimalinin olduğunu söyler. Farklılığı anlamak için farklı olana değil, olağan olana bakmamız gerektiğini söyleyerek normlardan uzaklaşan insanların bunun farkına daha kolay varabildiklerini söylemektedir. Yani biz "normaller" damgalı olanları anlamak için var olan normların eleştirisini yaparak ve belki normlardan saparak, normlara mesafeli durarak norm dışı olanlarla daha kolay empati kurup onları daha iyi anlayıp analiz edebiliriz.

Goffman Damga kitabında ifade ettiği damgalama kuramını, damgalanma süreçlerini, damgalı bireyin psiko-sosyal yaşantısını, damgalı bireyin damgasıyla bütünleşmesi benlik-kimlik oluşturması süreçlerini açıklarken damgalanma biçimlerinin toplumdan topluma değişiklik gösterebileceğini, görülen ya da açığa çıkarılabilen (itibarsızlaştırılabilir) damgaların olduğunu ve toplumun damgalama biçimlerini, damgalı bireye karşı tutumlarını birçok örnekle açıklayarak damga ve damgalanma-etiketlenme süreçlerini birey ve toplum bağlamında oldukça net bir biçimde açıklamaktadır.

Kitabın toplumsal yaşama ilişkin sunduğu ipuçları olarak şunları ifade etmek mümkündür ki hemen her gün karşılaştığımız yüzlerce "damgalı" bireyin var olduğu dünyamızda onlarla birlikte yaşamanın mümkün olduğunu göstermektedir. Kitap bizlere damgalı bireyleri görmezden gelmememiz gerektiği ve toplumla bütünleşmelerinin doğal ve gerekli olduğunu, bizlerin onlara karşı sorumluluklarımızın farkına varmamızı sağlamakta bunun için sosyalleşme sürecinde henüz küçük bir çocukken damgalı olan çocuklara da bu bütünleşmeyi anlatarak onları topluma kazandırma konusunda bizlere yol göstermektedir.

Goffman hepimizin birer engelli ya da hasta adayları olduğumuzu yani toplumda her an damgalanma-etiketlenme ihtimali olan bireyler olduğumuzu bizlere hatırlatmakta ve toplumda var olan damgalı bireyleri görmezden gelmeyerek onlara karşı duyarlı (ki bu duyarlılık acınası bakışlar olamamakla birlikte) ve saygılı olarak onların da toplumun birer üyesi olduklarını onlara hissettirmemiz gerektiğini öğütlemektedir. Bizlere damgalı bireylerin var olan şahsiyetlerini ve onurlarını damgalarının ardına itmememiz gerektiğini hatırlatan Erving Goffman'ın Damga kitabı sosyal bilimlere ve özelliklede sosyoloji disiplinine önemli katkılar sunan kaynaklardan birini oluşturmaktadır.

Ayraç Dergi
Aralık 2016
Kaynak Link

Erving Goffman, Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar
Türkçe Söyleyenler: Şerife Geniş, Levent Ünsaldı, Suphi Nejat Ağırnaslı
Mart 2014
208 Sayfa
ISBN: 9786058600898
Heretik: 10, Goffman Dizisi: 1

Kitabı Heretik'in Web Sitesinde İncele